

„Nagyon unalmas az nekem, rólam és tetteimről beszélni...”

Bátori Schulcz Bódog honvéd ezredes élete és életének elbeszélése

1. Bevezetés

A 19. századi magyar hadtörténelem alighanem legkiemelkedőbb fejezete az 1848–49-es szabadságharc. A katonai vereség ellenére is olyan eredményeket hoztak ezek az esztendőök, mint a honvédség megszületése, Görgei Artúr téli és nyári hadműveletei, a tavaszi hadjárat, valamint a komáromi erőd védelme. Utóbbi kettő sikeréhez nagyban hozzájárult Bátori Schulcz Bódog¹ is, aki a szabadságharc során a 17. honvédszászlóalj parancsnoka, valamint Klapka György és Nagysándor József vezérlete alatt a felső-tiszai, majd az ebből kialakuló I. hadtest egyik dandárparancsnoka volt, 1849 júliusának közepétől pedig Komárom védelmében is kitűnt.²

Schulcz a szabadságharc azon törzstisztjei közé tartozik, akiknek személye viszonylag ismertnek számít. Ezt az Egervári Ödön közreműködésével 1870-ben megjelenő visszaemlékezései mellett nagyothallásának köszönheti, amely olyannyira súlyos volt, hogy az isaszegi (más források szerint a kápolnai) csatában „a leghevesebb ágyúzás alkalmával környezetéhez így szólt: »Azt hiszem, az osztrák[ok] ... már ismét puskáznak.«”³

Életútjával azonban az ezredes kifejezetten izgalmas személye ellenére eddig nem foglalkozott behatóbb kutatás. Ettől függetlenül természetesen keletkeztek olyan tanulmányok, monográfiák és okmánytárak, amelyek fontos adalékokat tartalmaznak ténykedésére vonatkozóan. Itt fontos kiemelni Dér Dezső kutatásait a felső-tiszai hadtestről,⁴ illetve Bona Gábor közismert munkáját a szabadságharc tábornokairól és törzstisztjeiről,⁵ de nem szabad megfeledkezni az I. hadtesthez kapcsolódó kétkötetes forrásgyűjteményről,⁶ illetve az *Aradi vértanúk* sorozatban közölt, Schulczal kapcsolatos iratokról sem.⁷ Az ezredes 1848 előtti, valamint a szabadságharc leverését követő életútja viszont eddig szinte teljesen elkerülte a korszakkal foglalkozó történészek figyelmét. Ez azonban nem meglepő, hiszen a szabadságharc középszintű katonai vezetői közül egyelőre csak meglehetősen kevesekről született átfogó életrajzi munka.⁸

¹ Vezetéknévét már életében is számos formában jegyezték le kortársai. A modern szakirodalmi munkákban a (Bátori) Sulcz a leggyakrabban előforduló alak, mivel az ezredes a szabadságharc idején így írta alá jelentéseit, a tanulmányban viszont a Bátori Schulcz Bódog formát használom, mivel a veterán életének utolsó két évtizedében, legkésőbb 1867-től következetesen ezt a változatot használta leveleiben.

² Jelen tanulmány alapját a 2023. évi Humán Tudományi OTDK Reformkori és dualizmus kori magyar történelem tagozatában I. helyezést elért pályamunkám jelenti. A dolgozat elkészítéséhez szükséges kutatások támogatásáért ezúton is köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, Manhercz Orsolya egyetemi adjunktusnak (ELTE BTK).

³ *Szinnyei József*: Komárom 1848–49-ben. Napló-jegyzetek. Bp. 1887. 459.; Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok levelei és naplója 1848–1849. Ford., bev. Marczali Henrik. Bp. 1900. 164.

⁴ *Dér Cs. Dezső*: Az 1848–49-es I. magyar hadtest. Hadszervezés az önálló működés időszakában. H. n. [Bp.] 2015.

⁵ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. Miskolc 2015.

⁶ Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. S. a. r. Dér Dezső – Hajagos József (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9.) Eger 2002.; illetve Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. S. a. r. Dér Dezső – Hajagos József – Hermann Róbert. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10.) Eger 2004.

⁷ *Fleisz János*: Nagysándor József tábornok, „a magyar függetlenségi gondolat egyik legkövetkezetesebb híve”. (Aradi vértanúk sorozat 9.) Bp. 2022.; illetve *Hajagos József*: Dessewffy Arisztid, a vitéz huszártábornok. (Aradi vértanúk sorozat 7.) Bp. 2022.

⁸ Néhány ellenpélda: *Németh György*: Gál Sándor honvédezzredes 1848–1849-es tevékenysége. (Bibliotheca Transsylvanica 58.) Csíkszereda 2008.; *Solymosi József*: Kazinczy Lajos ezredes, a tizenötödik aradi vértanú. (Aradi vértanúk sorozat 6.) Bp. 2018.; illetve Tóth Ágoston honvéd ezredes, a katona és a térképész 1812–1889. Szerk. Hermann Róbert – Tóth László. Bp. 2015.

Schulcz életrajzának feldolgozatlansága mellett az is indokolttá tette a kutatás megkezdését, hogy meglehetősen kedvezők a téma forrásadottságai, mivel az ezredes saját, valamint Görgei Artúr, Klapka György és számos más szabadságharcos emlékirata, illetve Leiningen-Westerburg Károly naplója mellett a császári-királyi hadsereg bécsi hadilevéltárban (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv) őrzött tiszti minősítései, valamint a szabadságharcot követő évtizedekben született történetírói művek is remekül használhatók a kutatás során. Fontos megemlíteni Büttner Emil leveleit is, amelyek vizsgálata arra ad lehetőséget, hogy Schulcz személyét egyik altisztje szemszögéből láthassuk. Ezen hasznos források ellenére a legtöbb nívumot az ezredes Egervári Ödönnek küldött levelei tartalmazzák, amelyek 1867 és 1879 között keletkeztek Garamkövesden, jelenleg pedig a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának P szekciójában található az Egervári-hagyaték részeként.⁹ Jelen dolgozatomban Schulcz életrajzának áttekintő bemutatására teszek kísérletet, feltárva továbbá a tisztről szóló életrajzi mű születésének körülményeit, annak fogadtatását és hasznosíthatóságát. Az Egervári Ödön által írt könyv beható vizsgálatát azért tartom szükségesnek, mivel ez az ezredes életútjának legfontosabb forrása, amelynek egyrészt érdemes tisztázni a hitelességét, másrészt pedig keletkezésének körülményeiből kifolyólag szerves részét képezi Schulcz életének is. A tanulmány célja tehát egy adatközpontú és összegző jellegű életrajz ismertetése, amely a jövőben további tudományos igényű kutatások alapját jelentheti.

2. Schulcz ifjúkora és tanulmányai

Bátori Schulcz Bódog 1804. január 14-én látta meg a napvilágot Körmöcbányán Schulcz Félix József néven, egy német polgári gyökerekkel rendelkező, de ekkorra feltételezhetően magyar identitással bíró köznemesi családban. Édesapja Schulcz Antal körmöcbányai városi bíró, édesanyja pedig a fiumei, valószínűleg horvát felmenőkkel rendelkező Benkó Jozefa, Benkó Gáspár császári-királyi őrnagy lánya volt.¹⁰

A Schulczok – régi körmöcbányai római katolikus családként – már Félix születését megelőzően meghatározó szerepet játszottak a város életében, ugyanis több polgármestert, országgyűlési követet és bírót is adtak a településnek.¹¹ Schulcz Félix édesapjáról, Antáról ennek ellenére meglehetősen kevés információ áll rendelkezésünkre. Bona Gábor kutatásai nyomán eddig úgy tudtuk, hogy mielőtt jogi pályára lépett volna, a császári-királyi hadseregben teljesített szolgálatot,¹² fia egyik 1869-ben keletkezett levele azonban mindezt cáfolni látszik, a szabadságharc veteránja ugyanis azt írja, „*nem Atyám, de Öregapám volt cs. kir. mérnökkari őrnagy vezér.*”¹³ Mindenesetre Schulcz Antal is teljesített fegyveres szolgálatot, hiszen 1809-ben a barsi nemesi felkelők egyik főhadnagyaként részt vett a győri csatában.¹⁴

Félix számára minden bizonnyal mintaként szolgálhatott az édesapja, illetve a nagyapjai által végzett fegyveres szolgálat, valamint az a visszaemlékezéseiből is tükröződő erős magyar nemesi identitás, amely egész gyermekkorában körülvette.¹⁵ Azt ugyan nem tudjuk, hogy milyen nyelven beszéltek otthon, viszont fontos megemlíteni, hogy Körmöcbányán az ifjú nagyon heterogén etnikai közegeben nevelkedett, ahol a magyar és német mellett még a szlovák nyelvet is elsajátította.¹⁶

⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magánlevéltárak, P szekció, 2256. Személyi fondtörédek, 95. sorozat, 1. alsorozat. Potemkin (Egervári) Ödön hagyatéka (1863–1879). (a továbbiakban: MNL OL P 2256.)

¹⁰ *Schröder Károly*: Bátori Schulcz Bódog. 1804–1885. Vasárnapi Újság, 1891. augusztus 9. 513.

¹¹ *Egervári Ödön*: Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharcból. Pest 1870. 1.

¹² *Bona G.*: Tábornokok és törzstisztek I. i. m. 180.

¹³ Bátori Schulcz Bódog levele Egervári Ödönnek (a továbbiakban: Bátori Schulcz Egervárinak), Garamkövesd (a továbbiakban: Gk.), 1869. november 8., MNL OL P 2256. Nr. 64.

¹⁴ Bars vármegye. Szerk. Borovszky Samu. (Magyarország vármegyéi és városai) Bp. É. n. [1903.] 400.

¹⁵ *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 1.

¹⁶ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (a továbbiakban: Kriegsarchiv) Personalunterlagen, Versorgungsunterlagen, Pensionsbücher (1847–1852) Oberleutnant III. (a továbbiakban: PensBuch) S. 314.

Tanulmányait 1816 és 1819 között a kassai premontreiek iskolájában, majd ezt követően a város királyi akadémiáján végezte. Utóbbi intézményben a bölcész és a jogi fakultást is eredményesen abszolválta 1822-re. Az ösztöndíjban részesülő tanuló kassai évei alatt sajátította el a francia és az olasz nyelv ismeretét, tanult táncot és vívást is, valamint olyan, a későbbiekben szintén országos hírnevet szerző személyekkel is megismerkedett, mint például a neves irodalomtörténész, Toldy (Schedl) Ferenc.¹⁷

3. A császári-királyi hadsereg katonája

Nem tudjuk, hogy mivel töltötte az ifjú a kassai akadémia befejezését követő bő egy évet, az viszont világosan kitűnik Egervári művéből, hogy Schulczot nem vonzotta sem a jogi, sem a hivatalnoki pálya, bármennyire is ambicionálta ezt családjá.¹⁸ Katonaviselt rokonai hatására végül a katonai hivatást választotta, és 1824 januárjában hadapródként belépett a 33. sorgyalogezredbe. Ezt követően alakulata hadkiegészítő központjában, Komáromban,¹⁹ majd Milánóban teljesített szolgálatot.²⁰

1828-ban Schulcz ezredparancsnoka, Maximilian Corbey ajánlásával felvételizett a Nemesi Testőrség soraiba, a fiatal kadét azonban nem járt sikerrel. Biográfusa, Egervári Ödön ezen kudarc okát „*az akkori testőr hadsegéd*” cselszövésének tulajdonította, azonban az ügyről több információ jelenleg nem áll rendelkezésünkre.²¹ Az elutasítással kapcsolatos kódosításból mindenesetre úgy tűnik, hogy Schulczot alaposan megviselte a kudarc, amelyről idős emberként sem mesélt szívesen. Rövid, évkönyvszerű önéletírásából is csak annyit tudunk meg, hogy „*akadályok közbejötté miatt*” maradt az ezredénél.²²

A sikertelen felvételi kísérlet ellenére Schulcz a következő években gyorsan lépdelt felfelé a katonai ranglétrán, ugyanis 1829-ben őrmesterré, majd 1831-ben zászlóssá léptették elő, utóbbi alkalommal pedig egyúttal az ezredparancsnoki törzshöz is áthelyezték. Ezt követően alig egy évet kellett várnia a hadnagyi rendfokozat megszerzésére.²³ Az ekkor felgyorsuló előmenetele valószínűleg a visszaemlékezéseiben megemlített szorgalmának volt köszönhető, ugyanis – ahogy Egervári fogalmaz – „*minden hadtani könyvekben szorgalmasan búvárkodott, azonfelül a nyelvekben, a hivatalos irányban s rajzolatban gyakorolta magát.*”²⁴ Nem tudjuk, hogy Schulcz a katonai irodalom mely alkotásait forgatta kezében, hogy olvasta-e például a nagy hatású porosz teoretikus, Carl Clausewitz vagy magyar oldalról első hadtudós akadémikusunk, Kiss Károly munkáit, viszont levelei alapján egyértelműen megállapítható, hogy valóban komoly érdeklődést mutatott a hadtudományok iránt, valamint az is valószínűnek tűnik, hogy a későbbiekben elolvasta Auguste de Marmont francia marsall legalább egy művét is.²⁵

¹⁷ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.; Kmety Adrien – Juhász Réka Ibolya: A kassai felsőoktatási intézmények hallgatói 1776–1852. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 16.) Bp. 2018. 234.

¹⁸ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.

¹⁹ Hermann Róbert: Magyarország hadtörténete a Szent Szövetség korában. In: Magyarország hadtörténete III. Szerk. Uő. Bp. 2015. 122.

²⁰ Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Militärische Grundbuchsevidenz, Grundbuchsevidenz der Regimenter, Infanterieregiment Nr. 33. (1841–1850) Abgangsklasse I. Heft 3. Seite 131. (Kt. 2164.); Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.

²¹ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 3.

²² Batori Schulcz Bódog sajátkezű önéletrajza, H. n., 1867. máj. 31., (a továbbiakban: Önéletrajz) MNL OL P 2256. Nr. 26.

²³ Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 26.; Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Conduitelisten, Infanterieregiment Nr. 33. (1824–1849) Kt. 110.

²⁴ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 3.

²⁵ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. november 12., MNL OL P 2256. Nr. 34.; illetve 1868. november 25., MNL OL P 2256. Nr. 36.

Schulczot 1841-ben – immár főhadnagyként – ideiglenesen Budára vezényelték, ahol egy katonai raktár őrzése volt a feladata.²⁶ Az itt töltött idő alatt többször is vendégeskedett Ignaz Lederer táborszernagynál, sőt, az Udvari Haditanácstól dicsérő oklevelet is kapott.²⁷ 1844-ben Zárába került, ahol hallása nagy valószínűséggel egy fülzúgásos megfázás következtében gyors ütemben romlani kezdett.²⁸ Már erősen nagyothalló volt, amikor egy év múlva Lévára vezényelték, hogy hadkiegészítési feladatokat lásson el.²⁹

Ugyan Schulcz már 1824 óta szolgálatban állt, csak az 1848. március 18-i milánói forradalom után tehetett próbára élesben katonai képességeit. „A népek tavasza” az észak-itáliai Udinében érte, joggal bizakodhatott tehát abban, hogy az elkövetkező harcok majd meghozzák számára a régóta várt századosi előléptetést, hiszen mindössze két rangidős tisztársa előzte meg őt az előléptetésre váró 33-as főhadnagyként sorában.³⁰ Ezredparancsnok, Benedek Lajos azonban nyilvánvalóvá tette, hogy időközben elhatalmasodó nagyothallása miatt nem tart igényt a főhadnagy szolgálataira, ezért állapotának javulásáig ideiglenesen nyugalmazta. Schulcz ennek ellenére – Egervári Ödön szavaival élve – „eltávozta előtt részes volt az akkor időben kitört olasz hadjáratba, nem minden dicsőség nélkül.”³¹ A főhadnagy Benedek parancsnoksága alatt április 6-án részt vett egy Marcara térségében végrehajtott felderítő akcióban, amelynek sikeréből lehetőségeihez mérten ő is alaposan kivette a részét.³² Ezredparancsnok azonban nem változtatott a döntésen, Schulcznak gyógykezelésre kellett mennie.³³

A nagyothalló veterán rövidesen hazatért Magyarországra, ugyanis 1848 májusában már Ivánka Zsigmondnál, Hont vármegye leendő liberális országgyűlési képviselőjénél tett látogatást Pesten. A fővárosban töltött napjai alatt barátjának köszönhetően megismerkedett az első felelős magyar kormány minisztereivel, köztük Deák Ferencel is. Az igazságügyi tárca első emberével Mészáros Lázár személyéről társalgott, sőt, igazából mentegetnie kellett a honvédelmi minisztert Deák előtt, aki hangot adott nemtetszésének azzal kapcsolatban, hogy Mészáros még mindig Itáliában tartózkodik, és nem vette át tárcája vezetését.³⁴

Schulcz ezt követően rövid ideig a római katolikus papként szolgáló öccse, János³⁵ vendégszeretetét élvezte az esztergom-szentgyörgymezei plébánián, majd az ő anyagi támogatását is igénybe véve Drezdába utazott gyógykezelésre. Hallásának viszonylagos javulása után hazatért, azzal a szándékkal, hogy újra szolgálatba álljon, ezrede azonban nem tartott igényt a főhadnagyra, és szeptember 15-én véglegesen is nyugalmazták.³⁶

4. Schulcz zászlóalj- és dandárparancsnoki ténykedése 1849 januárjáig

Josip Jelačić horvát bán 1848 szeptemberében meginduló támadását követően a szerveződő magyar honvédseregnek égető szüksége volt a Schulczhoz hasonló, tapasztalattal rendelkező tisztekre. Ennek köszönhető, hogy a nyugalmazott főhadnagynak a honvédelmi minisztérium még nagyothallása ellenére is talált egy megfelelő alakulatot nem sokkal azt követően, hogy

²⁶ Zakar Péter: Protestáns katonák lelki gondozása a cs. kir. hadseregben, 1773–1868. Hadtörténelmi Közlemények 115. (2002) 14.

²⁷ Egervári Ö.: Bátor Schulcz Bódog i. m. 5.

²⁸ Thaly István: Bátor Schulcz Bódog. Életrajz. Bp. 1891. 18. Köszönöm Hermann Róbertnek, hogy felhívta a figyelmemet a műre.

²⁹ Egervári Ö.: Bátor Schulcz Bódog i. m. 5.

³⁰ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1848. 174.

³¹ Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 26.

³² Bánlaky József: I. Ferenc József háborúi az 1848/49. évi magyar szabadságharcot kivéve (1848–1882). (A magyar nemzet hadtörténelme 22.) Digitalizált változat: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0022/2281.html> (utolsó letöltés: 2022. december 4.)

³³ Egervári Ö.: Bátor Schulcz Bódog i. m. 5.; Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 26.

³⁴ Bátor Schulcz Egervárinak, Gk., 1869. december 02., MNL OL P 2256. Nr. 72.

³⁵ Schulcz János (1808–1896) nagyszombati kanonok. Életútjára lásd: Beke Margit: Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága (1892–2006). Bp. 2008. 654.

³⁶ Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 26.; Kriegsarchiv PensBuch S. 314.

felajánlotta szolgálatait.³⁷ Így történt, hogy október 10-én századosi rendfokozatban a komáromi erődben állomásozó barsi 17. honvédszászlóaljhoz vezényelték a veteránt, akit a *Közlöny* október 11-i számában a Félix helyett már a magyaros Bódog keresztnévvel illettek a lap szerkesztői.³⁸

Schulcz az elkövetkező hetekben kulcsszerepet játszott az alakulat kiképzésében, a tűzkeresztségre egyelőre azonban várniuk kellett a barsiaknak, mivel az ősz során a zászlóalj feladata a komáromi erőd őrzése volt.³⁹ A hadszíntérre vezénylésüket végül Franz Schlik észak-magyarországi betörése hozta el, amelyet követően 1848. december 15-én az Országos Honvédelmi Bizottmány a 17. zászlóaljat hajóval Pestre, majd előfogatokkal Miskolcra küldte Mészáros Lázár táborába.⁴⁰ Schulcz ekkor már zászlóaljának parancsnoka volt, ugyanis elődje, Pribék Ferenc tartós betegeskedése miatt december 4-én a honvédelmi miniszter őt helyezte a barsiak élére, sőt, egyúttal őrnagyi előléptetésben is részesült.⁴¹

A nagyothalló veterán szervesen kivette a részét Mészáros december végi, január eleji harcaiból a frissen kinevezett és tapasztalatlan tisztek sokaságát felvonultató alakulata élén, amely december 28-án, a szikszói ütközet során esett át a tűzkeresztségen. Schulcz először ekkor tett tanúbizonyságot arról a bőkezűségről, amely a későbbiekben is jellemző volt rá, ugyanis a visszavonulást fedező csatárainak mindegyikét egy-egy ezüsthúszassal jutalmazta meg.⁴²

1849. január 4-én Mészáros kassai vereségénél is ott találjuk a 17. zászlóaljat. Az ütközet során Schulcz a hadtest zömének menekülése alatt is képes volt megőrizni – érzékeny veszteségeket elszenvedő – alakulata egy részének fegyelmét, amellyel a szintén kitartó Desseffy Arisztid dandárjához csatlakozva fedezte Mészáros visszavonulását.⁴³ Az őrnagy a hátrálás közben azonban túlságosan is vakmerőnek bizonyult, mivel az ellenség mozgásának megfigyelése érdekében kissé lemaradt honvédjeitől. A sűrű ködben rövidesen sikerült végleg elszakadnia egységétől, sőt, egyszer csak császári sivalzséereket pillantott meg, akik közül hárman üldözőbe is vették. A lovasok kardvágásai több sebet ejtettek a menekülő Schulczon, saját elbeszélése szerint végül viszont egy széles árok átugratását követően sikerült leráznia üldözőit.⁴⁴

Mészáros kudarca után a működését felső-tiszai hadtest néven folytató haderő vezetését Klapka György vette át, aki Schulczra immár nem csupán zászlóalj-, de dandárparancsnokként is számított.⁴⁵ Az őrnagy meghálálta a bizalmat, ugyanis a Tokaj környéki harcok során katonáival nagy erősségét jelentette az újjászervezett hadtestnek. A január 23-ai bodrogkeresztúri ütközet során Schulcz pályafutásának legjelentősebb önálló haditettével sikeresen megvédte Klapka jobbszárnyát, és érzékeny veszteségeket okozott az átkarolással próbálkozó császáriaknak. A Bodrog-parti települést már 22-én is meg kellett védenie az őrnagynak Josef Herzmanowski különítményével szemben, ezen a napon azonban csupán tűzérségi párbajra került sor a szembenálló felek között, akik a sűrű köd miatt nem tudták megfelelően felmérni egymás erejét.⁴⁶ Schulcz például még évtizedekkel később is úgy hitte, hogy a túlérőben lévő Pergendandárral állt szemben, holott valójában egy mindössze 1200 fős különítménnyel kellett felvennie a harcot, miközben ő közel 2000 emberrel rendelkezett.⁴⁷

³⁷ Egervári Ö.: Bátorai Schulcz Bódog i. m. 10.

³⁸ Rendelet. Közlöny, 1848. október 11. 617.

³⁹ Egervári Ö.: Bátorai Schulcz Bódog i. m. 10.

⁴⁰ Az OHB utasítása a komáromi várparancsnokságnak. Bp. 1848. december 13. In: Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. i. m. 73.

⁴¹ Rendeletek. Közlöny, 1848. december 8. 855.

⁴² Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. i. m. 29–30.; Egervári Ö.: Bátorai Schulcz Bódog i. m. 14.

⁴³ Hajagos J.: Desseffy Arisztid i. m. 54.

⁴⁴ Egervári Ö.: Bátorai Schulcz Bódog i. m. 16–18.

⁴⁵ Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 10.

⁴⁶ Egervári Ö.: Bátorai Schulcz Bódog i. m. 21–22.; Pászti László: A természeti viszonyok befolyása a harci cselekményekre az 1848–1849-es szabadságharc példáján. Hadtörténelmi Közlemények 126. (2013) 783.

⁴⁷ Dér D.: Az 1848–49-es I. magyar hadtest i. m. 51–52.

Az 1849. január 23-ai ütközet során már jóval hevesebb harcokra került sor, ugyanis a császáriak sikeresen elfoglalták a Bodrogkeresztúrral szomszédos Kisfaludot, kis híján végeztek a felderítés során hozzájuk túlságosan közel merészkedő magyar dandárparancsnokkal, ezután pedig a honvédek ellentámadását is visszaverték. Helyzetük azonban csakhamar tarthatatlanná vált, ugyanis Szél János különítménye Schulcz parancsára Erdőbénye felől hátba támadta Herzmanowskit, aki így kénytelen volt visszavonulni a mádi hegyek felé.⁴⁸

Az őrnagy győzelmével mind Klapka, mind Perczel Mór elismerését kívívta. Klapka az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz küldött jelentésében egyenesen arról írt, hogy Schulcz „*kitűnő vitézsége, tapasztaltsága és jó diszpozíciója*” volt a győzelem oka, Perczel pedig gratuláló üzenetet küldött a nagyothalló tisztnak.⁴⁹

A sikert még az sem árnyékolta be, hogy Schulcz érintett volt a tokaji híd január 29-ei felégetésében, amit Friwisz Ferenc tűzér százados hajtott végre, Klapka szigorú tiltása ellenére.⁵⁰ Az eset pontos rekonstruálása számos akadályba ütközik, mivel az ügyben több egymásnak ellentmondó tanúvallomás keletkezett, és ezek Schulcz szerepét is különbözőképpen láttatják. Valószínűleg ez volt az oka annak, hogy végül magát Friwiszt sem vonták felelősségre.⁵¹

5. Kápolnától a Vágig, Schulcz harcai a főszereg kötelékében

1849. január 29-én a hamarosan az I. sorszámot kapó hadtest a Henryk Dembińskire bízott főszereg alárendeltségébe került. A főhadiszintér magyar hadtesteinek összpontosítását követően Klapka csapatait Eger térségébe vezényelték, ahol Schulcz Bódog dandárjával a Baktai-szoros és egyúttal a főszereg jobbszárnyának védelmét kapta feladatul.⁵²

A vesztes kápolnai csatában az őrnagy az első, február 26-ai napon nem vett részt, Dembiński ugyanis más seregtestekhez hasonlóan az övét sem koncentrált időben Windisch-Grätzcel szemben. A második csatánapon ennek ellenére fontos szerep hárult a barsi tisztre, mivel Klapka sürgetésére a harctérre kellett vonulnia dandárjával, hogy megsegítse a Schlik által szorongatott magyar jobbszárnyat.⁵³

Schulcz 1849. március 5-én Damjanich János és Vécsey Károly hadosztályainak tartalékát képezve végignézhetette a győztes szolnoki ütközetet, majd 13-a környékén Kossuth Lajossal is

⁴⁸ *Egervári Ödön*: A bodrog-keresztúri csata 1849-ik évi jan. 22 és 23-kán. A Honvéd, 1869. február 9. 64.; Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 16.

⁴⁹ Dessewffy Arisztid alezredes, dandárparancsnok jelentése a hadtestparancsnokságnak. Tarcál, 1849. január 23. Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 169.; Klapka György ezredes előleges jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmánynak az 1849. január 23-i bodrogkeresztúri ütközetéről. Tokaj, 1849. január 24. In: Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 175.

⁵⁰ A kortársak között heves vitát kiváltó esemény előzménye az volt, hogy az 1849. január 22–23-ai tarcali és bodrogkeresztúri győzelmek ellenére Klapka György a Tisza mögé kényszerült visszavonni a Tokaj-Hegyalján harcoló csapatait, mivel Schlik jelentős erősítéseket kapott támadó hadműveletei folytatásához. Klapka elővigyázatosságból parancsot adott a visszavonulást fedező Schulezknak, valamint Friwisz századosnak, hogy átkelésüket követően pusztítsák el a tokaji hidat, nehogy az az ellenség kezére jutva hídfőállásként szolgálhasson a Debrecen elleni támadásuk folytatásához. A császáriak egyelőre azonban nem mozdultak, ezt észelve pedig Klapka az utolsó pillanatban megparancsolta: a fahidat mégis meg kell őrizni a Szepeesség felől közeledő Görgei Artúr majdani átkelésének érdekében. Friwisz ennek ellenére elővigyázatosságból az átkelő elpusztítása mellett döntött. Az eset végül nem járt súlyos katonai következményekkel a magyar félre nézve. Lásd: Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 17.

⁵¹ Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 17.; *Egervári Ö.*: Bátor Schülcz Bódog i. m. 40–41.

⁵² *Egervári Ö.*: Bátor Schülcz Bódog i. m. 43–44.

⁵³ *Hajagos J.*: Dessewffy Arisztid i. m. 86–87.; *Klapka György*: Emlékeimből. Bp. 1886. 240.; *Egervári Ö.*: Bátor Schülcz Bódog i. m. 47.

találkozott Törökszentmiklóson. Az őrnagynak egy rövid, de kedélyes beszélgetésre is alkalma nyílt az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökével, akit tubákjából is megkínált.⁵⁴

A tavaszi hadjárat során dandárjával továbbra is az I. hadtest kötelékében harcolt. Az április 4-ei tápióbicskei győztes ütközet azonban nem alakult a legszerencsésebben az őrnagy számára, mivel az ő alakulatai is menekülni kezdtek azt követően, hogy az összecsapás kezdetén az I. hadtestet meglepték Jelačić csapatai.⁵⁵ A helyzetet csak tovább nehezítette, hogy az utolsók között hátráló dandárparancsnok – saját szóhasználatával élve – lovával „megfeneklett” a Tápió iszapjában, a segítségére siető honvédeknek pedig csak nehezen sikerült megmenteni őt a közeledő ellenségtől és a vízbe fúlástól.⁵⁶

Az április 6-ai isaszegi csatában Schulcz csapatai már jóval eredményesebben teljesítettek a magyar balszárnyon, mivel a dandár még akkor sem hátrált, amikor a küzdelem egy válságos szakaszában Klapka hadtestének nagy része azt tette. Helytállásuknak köszönhetően sikerült feltartóztatni az üldözésre induló császári csapatokat, aminek eredményeként lehetőség nyílt az I. hadtest sorainak rendezésére. A dandár mindezt ráadásul úgy érte el, hogy valószínűleg egy ideig tévedésből Damjanich János tüzérsége is lőtte a pozícióikat.⁵⁷

Az Isaszegnél tanúsított helytállásnak is köszönhetően április 18-án Schulcz Bódogot alezredessé léptették elő.⁵⁸ A másnapi ütközetben bizonyította is, hogy rászorgált felettesei bizalmára, hiszen dandárjával fontos szerepet játszott Nagysalló elfoglalásában. A falu házai között várható heves kézitusára való tekintettel, illetve a személyes példamutatás fontosságát szem előtt tartva az őrnagy zászlóaljait személyesen vezette rohamra, amiről egyik altisztje, Büttner Emil azt írta, „élünkön a rettenthetetlen bátorságú dandárnokunkkal, Sulczcal, mint az eszeveszettek rohantuk meg a várost.”⁵⁹

A nagysallói győzelmet követően megtörtént a komáromi vár felmentése, majd április 26-án a honvédsereg az időközben leváltott Windisch-Grätz helyére került Ludwig Welden visszavonuló főszeregével is megütközött. A komáromi csatában Schulcz Bódog Görgei parancsnoksága alatt kifejezetten eredményesen harcolt a jobbszárnyon, a császári erősítések beérkezését követően viszont egy kisebb nézeteltérés támadt kettejük között. A fővezér visszavonta csapatait, köztük Schulczot is, az alezredest azonban csakhamar le kellett teremtenie, amiért az a támadását folytatva késlekedett hátrálni. A visszavonulás elmulasztása súlyos hiba volt a törzstiszt részéről, viszont megfelelő helyzetfelismerését mutatja, hogy csapataival egy nagyobb földhalom takarásában nyomult előre, így a császári tüzérség nem tudott komolyabb kárt okozni soraikban.⁶⁰

Görgei és nagyothalló alezredese között rövidesen helyreállt a béke, ugyanis a fővezér másnap már viccelődve tűzte a katonai érdemjel III. osztályát Schulcz mellére, aki ezekben a napokban a Bátor előnevet is megkapta katonáitól tiszteletük jeléül.⁶¹ Ez a gesztus olyannyira megtetszett a dandárparancsnoknak, hogy hamarosan névváltoztatási kérelmet nyújtott be a belügyminisztériumhoz, amely engedélyezte neki, hogy a Bátorit is használja vezetéknévként.⁶²

⁵⁴ Damjanich János, „a mindig győztes tábornok”. Szerk. Pelyach István. (Aradi vértanúk sorozat 5.) Bp. 2018. 148.; Egervári Ö.: Bátor Schulcz Bódog i. m. 50–51.

⁵⁵ Hajagos József: Dessewffy Arisztid i. m. 95–96.; Büttner Emil: „Csata mezejéről írom pár soraim”. (Büttner Emil levelei az 1848/49-es szabadságharcból). Szerk. Pető Vilmos. Bp. 1989. 80.

⁵⁶ Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 27.

⁵⁷ Büttner E.: „Csata mezejéről...” i. m. 84–85.; Meldung des Honvédgeneralmajors György Klapka... Oroszi, 12. April 1849. In: Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Hrsg. Róbert Hermann. Bp. 2005. 330.

⁵⁸ Kinevezések. Közlöny, 1849. április 20. 307.

⁵⁹ Büttner E.: Csata mezejéről i. m. 89.

⁶⁰ Görgey Arthur: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. Ford. Görgey István. I–II. Bp. 1911. 39.; Hermann Róbert: A magyar hadsereg az 1849. április 26-i komáromi csatában. Hadtörténelmi Közlemények 123. (2010) 991–993.

⁶¹ Egervári Ö.: Bátor Schulcz Bódog i. m. 8., 66–67.

⁶² Névváltoztatások. Közlöny, 1849. június 28. 535.

Schulcz ezt követően Buda ostromához csak késve csatlakozott, mivel ki kellett hevernie egy nyakgyulladás, a május 21-ei győztes rohamban viszont már részt vett, ami kifejezetten nagy örömet váltott ki a hadtestparancsnokságban, a visszatérő alezredesnek ugyanis szerencsehozó erőt tulajdonítottak tisztársai. Ez különösen igaz volt új hadtestparancsnokára, Nagysándor Józsefre, aki Schulcz elbeszélése szerint egy díszvacsora alkalmával az alábbi szavakkal köszöntötte őt: „*a Bódog megérkezett, s most bátran elmondhatjuk, hogy szerencsét hozott, mert boldog a neve. Mi győzni fogunk. Éljen ő és a haza!*”⁶³ A tiszt jelenlétére valóban komoly szüksége volt dandárjának, ugyanis a döntő roham során a fehérvári kapunál heves ellenállást fejtettek ki a védők, és csak súlyos harcok árán sikerült elfoglalni a vár ezen szegletét.⁶⁴

Azt, hogy mennyire kegyelte Fortuna az alezredest, mi sem mutatja jobban, mint az az eset, amelyre már az 1849. júniusi Vág menti hadjárat alatt Sopornánál került sor. Schulczot ugyanis „*vakmerősége annyira elragadta, hogy a Vág folyóban, mely a két fél előőrseit elválasztó, megfürdött és csodával határos azon tény, hogy a reá irányzott számtalan puskalövés dacára, melyet ő természetesen nem hallott, sértetlenül maradt.*”⁶⁵

A június 16-i semptei ütközet során csapataival a magyar balszárnyon állt fel, a település területére azonban többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült behatolnia, ami azzal a súlyos következménnyel járt, hogy a dandár morálja megingott, egyes zászlóaljok pedig futásnak eredtek. Schulcz ugyan néhány alakulatának fegyelmét megőrizve képes volt fedezni a visszavonulást, azonban négy löveget így is kénytelen volt hátrahagyni.⁶⁶

6. Az ezredes szerepe Komárom védelmében

A július 2-ai komáromi csatát követően az I. hadtestet a Duna-parti erődhöz vonták, így a július 11-én vívott vesztes összecsapásnál Schulcz személyesen is jelen lehetett mint a sebesült Görgeit helyettesítő Klapka szárnysegédje.⁶⁷ Az Egervári-féle életrajz tanúsága alapján az alezredes egyébként még ezekben a napokban is bizakodó volt a szabadságharc kimenetelét illetően, és nem érzékelte pontosan az orosz intervenciós csapatok valós erejét, ezért „*azzal kecsegteté magát, bajtársait s alattvalóit, hogy majd azokat is halomra verjük*”. Amennyiben Egervári pontosan idézte művében a veterán szavait, ez igen komoly stratégiai hiányosságokra vall ahhoz képest, hogy egy főseregnél szolgáló törzstisztről beszélünk.⁶⁸ Éppen ezt szem előtt tartva viszont könnyen előfordulhat az is, hogy Schulcz Bódog teljesen tisztában volt a cári beavatkozással járó veszélyekkel, és csupán így igyekezett tartani a lelket tisztársaiban, valamint katonáiban. Az sem elképzelhetetlen továbbá, hogy itt a veterán biográfusával szemben kell megfogalmaznunk kritikát, ugyanis könnyen lehet, hogy Egervári jelen esetben a saját narratíváját jelenítette meg Schulczon keresztül.

Az alezredes a főerők elvonulása után a várőrségnél maradt, és Klapka György egyik bizalmas katonájaként fontos szerepet vállalt Komárom védelmében. Itt került sor katonai pályafutása alighanem legkimagaslóbb teljesítményére is, ugyanis az augusztus 3-ai kitörés során az általa vezetett hadoszlop volt az, amely heves tűzérési tűz közepette képes volt egy frontális támadás során elfoglalni a császáriak Csém és Herkálypuszta közötti sáncait.⁶⁹ A személyesen vezetett támadást követően Schulcz lovasságával és tűzériségével folytatta az előretörést, és számos foglyot ejtve sikerült elvágna a császáriak Ács felé vezető visszavonulási útját. A tiszt ezt

⁶³ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 68–69.; Fleisz J.: Nagysándor József i. m. 82–83.

⁶⁴ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 69–70.; Fleisz J.: Nagysándor József i. m. 91.

⁶⁵ Szinnyi J.: Komárom 1848–49-ben i. m. 459.

⁶⁶ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 80–81.; Fleisz J.: Nagysándor József i. m. 91.

⁶⁷ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 82.; Csikány Tamás: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Bp. 2015. 237.

⁶⁸ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 83.

⁶⁹ Auszug aus dem Operationsjournal der ungarischen Armee bei Komorn... Komorn, 3. August 1849. In: Von der Revolution i. m. 632.

követően a Concó-patak folyása mentén észak felé nyomulva fontos szerepet játszott abban, hogy a császári csapatok csak érzékeny veszteségek árán voltak képesek elvonulni Győr felé.⁷⁰ Mindezek fényében érthető, hogy Klapka augusztus 6-án Schulczot ezredessé léptette elő, és a katonai érdemjel II. osztályával is kitüntette. A tábornok 1886-ban megjelent emlékirataiban is úgy nyilatkozott a nagyothalló tiszttáborosról, hogy „*övé és az általa vezetett gyöngye hadé [volt] a nap pálmája.*”⁷¹

A világosi (szőlősi) fegyverletétel és a szabadságharc leverésének híre számos komáromi bajtársához hasonlóan Schulczot is sokkolta. A kapitulációról szóló tárgyalások az ő különösebb szerepvállalása nélkül zajlottak le, a vár átadását megelőző napokban azonban ismételten egy életveszélyes szituációba keveredett, amikor egy tűzszünet idején megejtett vidéki látogatásáról visszafelé szóváltásba keveredett néhány császári ulánussal, akik elől csak egy járőröző huszárszakasz közbelépésével sikerült megmenekülnie.⁷²

7. Egy veterán törzstiszt a neoabszolutizmus rendszerében

A fegyverletétel után az ezredes menlevélben részesült, majd több, a későbbiek során kivétel nélkül emigráló tisztársával közösen Esterházy Pál grófnál vendégeskedett Csákváron. Schulcz egy hónap után aztán az osztrák-sziléziai Gräfenbergbe utazott gyógykezelésre a birodalom egyik ismert hidroterapeutájához, Vincenz Prießnitzhez. Ugyan hallása az itt töltött idő alatt javulásnak indult, vagyona 1850 júniusára elfogyott, így kénytelen volt hazatérni János öccséhez az esztergom-szentgyörgymezei plébániára.⁷³

A testvérek Schulcz János plébánosi áthelyezését követően Garamkövesden találtak új otthonra, azonban a császári rendőrség nem hagyott nyugalmat számukra. 1852. január 14-én, épp negyvennyolcadik születésnapján letartóztatták Schulcz Bódogot a Piringer Mihály-féle szervezkedésben⁷⁴ való vélt részvételéért, azonban megfelelő bizonyítékok hiányában félévnyi bécsi raboskodás után végül szabadon bocsátották. Schulcz minden bizonnyal valóban igazat mondott a haditörvényszék előtt, amikor azt állította, hogy nem állt kapcsolatban a gyorsan összeomló szervezkedést vezető Piringerral, és az a hozzá címzett levél, amelyet a rendőrség az egykori honvéd hadnagynál talált, minden személyes előzményt mellőz.⁷⁵

Az ezredest azonban így is könnyen elítélhették volna, mivel a Makk József-féle szervezkedésbe ténylegesen is bekapcsolódott, sőt, egykori komáromi bajtársa az úgynevezett „*pesti hónap*” vezetését is rábízta, ami azt jelentette a gyakorlatban, hogy Bátori Schulcz hat vármegyében volt a szervezkedés első embere. A mozgalom felszámolásakor az ezredes azonban nem bukott le, és az eddig megismert források alapján életében már nem derült fény az összeesküvésben betöltött szerepére.⁷⁶ Cellatársa, Krivácsy József nem mondhatta ilyen szerencsésnek magát, őt ugyanis először halálra, majd tíz év sáncmunkára ítélték.⁷⁷

⁷⁰ Kedves Gyula: Szabolcs a hazáért. A 48. honvédszászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban. Bp. 2002. 195–196.; Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. III. Bp. 1889. 893–896.

⁷¹ Klapka Gy.: Emlékeimből i. m. 265.

⁷² Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 100–101., 104.

⁷³ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 105–108.

⁷⁴ Piringer Mihály (1823 körül–1852) emigráns honvéd altiszt, állítása szerint hadnagy. 1851 novemberében Kossuth megbízásából Hamburgba utazott, hogy összeesküvést szervezzon a Holsteinben szolgáló cs. kir. ezredek magyar katonáinak bevonásával. Néhány nappal megérkezését követően a császári hatóságok letartóztatták, vallomásai és a nála talált iratok révén pedig több magyarországi személyt is őrizetbe vettek. Piringer Mihályt egy rövid eljárást követően kötél általi halálra ítélték, és Bécsben kivégezték. Lásd: Solymosi József: A szabadságharc újrakezdésének katonai esélyeiről. Hadtörténelmi Közlemények 130. (2017) 934.

⁷⁵ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 109–113.

⁷⁶ Makk utasítást küld Bátori-Schulcz Bódog „pesti hónapnak” a Dunavölgye megszervezésére. Hamburg 1851. szeptember 15. In: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852. II. Összeáll. Jánossy Dénes. Bp. 1948. 584.; Zsularszkyné Kossuth Emília levele bátyjához Lujza és Zsuzsi nővéreinek letartóztatása tárgyában. Bécs, 1852. március 2. In: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában II. i. m. 601.

⁷⁷ Bona G.: Tábornokok és törzstisztek I. i. m. 380.

Schulcz meghurcoltatásai azonban korántsem értek véget ezzel, mivel 1852. július 26-án, nem sokkal szabadulását követően, ismételten letartóztatták, ezúttal „*fegyvereltagadás végett*”, bő egy hét után azonban távozhatt a börtönként is funkcionáló pesti Újépületből.⁷⁸ Harmadjára 1853 februárjában került összetűzésbe a rendőrséggel, ekkor azonban nem kellett elhagynia a garamkövesdi plébániát, egy helyszíni kihallgatásban volt csak része. Ennek apropóját az szolgáltatta, hogy Bécsben letartóztatták Várady-Szakmár Kálmán egykori honvéd főhadnagyot, amiért egy kávéházban azt állította egy általa bizalmasnak hitt társaságban, „*hogyanem rég egy magyar tábornokkal*” arról beszélgetett, „*»nem sokára köztársaságunk lesz«*”. A név szerint meg nem nevezett tisztet a rendőrség Schulczal azonosította, ugyanis tudták, hogy Várady-Szakmár nem sokkal korábban nála vendégeskedett. Az ezredes azonban tagadta a vádakat, sőt még a köztársaság eszméjétől is elhatárolódott a vallatás során, így sikerült elérnie, hogy a rendőrök megfelelő terhelő bizonyítékok hiányában leállítsák a nyomozást.⁷⁹

Az ismétlődő letartóztatások és kikérdezések hatására az évtized hátralévő részét a veterán jobbnak látta teljes visszavonultságban tölteni. A személyes meghurcoltatások és a Makk-féle szervezkedés leleplezése utáni, számos bajtársát érintő megtorlási hullám olyan megrázkódtatást jelentett a nagyothalló ezredes számára, hogy még a kiegyezés után keletkezett leveleiben és emlékirataiban sem merte megemlíteni Makk József nevét.

Schulcz az októberi diploma kibocsátását követően rövid időre újra visszatérhetett a közélet nyilvánosságába, 1861-ben ugyanis az egykori negyvennyolcasok kezdeményezésére rövid időre megszülető esztergomi, majd hamarosan a honti honvédegylet elnökévé is megválasztották. Ennek értelmében neki kellett levelezni az egyesület közgyűléseit, feladata volt a különböző adománygyűjtések szervezése a rászoruló veteránoknak, emellett pedig ő volt a vármegyei honvéd közösségi élet fő szervezője is.⁸⁰

Ahhoz, hogy Schulcz egyszerre két honvédegylet tagságának szavazatait is megszerezze, nyilvánvalóan komoly népszerűsége és tekintélyre volt szüksége, amihez alighanem nem volt elegendő csak a tizenkettő-tizenhárom esztendővel azelőtti hőstettek hivatkozni. Ennek fényében valószínűnek tűnik, hogy ha Schulcz 1853 után távol is tartotta magát a függetlenségi mozgalmaktól, egykori bajtársai – különösen a tisztek – közül sokakkal tarthatta a kapcsolatot. Kettős sikerét persze biztosan megkönnyítette, hogy a pozíciókra esélyes bajtársai közül ekkor még sokan emigrációban tartózkodtak. Az országgyűlés berekesztése és az egyesület feloszlása az ígéretes feltételek ellenére azonban csakhamar véget vetett az ezredes ambiciózus ténykedésének, a Schmerling-provizórium évei alatt ismételten visszavonultan volt kénytelen élni.⁸¹

8. Életrajzi mű születik, Batori Schulcz Bódog életútja a kiegyezés után

A kiegyezést követően újra megélénkült az ezredes társasági élete, azonban hátralévő éveiben közéleti szerepet már nem vállalt. Pedig meg lett volna rá a lehetősége, hiszen a honti honvédegylet tagsága 1867-ben ismételten megválasztotta elnöknek, ő azonban a Garamkövesd és Ipolyság közötti nagy távolságra hivatkozva nem vállalta el a pozíció betöltését. Emlékiratai alapján mindenesetre valószínűnek tűnik, hogy a nagy népszerűségére való tekintettel tiszteletbeli elnöki címet kapott a bajtársaktól.⁸² Ilyen minőségében jelenhetett meg a pesti honvédegylet 1867. június 2-án tartott egyik alakuló gyűlésén is, ahol megismerkedett későbbi

⁷⁸ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 114–115.

⁷⁹ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 115.

⁸⁰ Farkas Katalin: Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom kibontakozása (1867–1868). Hadtörténelmi Közlemények 123. (2010) 527.; Honvéd Schematizmus. Az 1868-ban még életben volt 1848/49-es honvédtisztek névkönyve. Összeáll. Mikár Zsigmond. Pest 1869. 51–52.

⁸¹ Önéletrajz, MNL OL P 2256. Nr. 28.

⁸² Honvéd Schematizmus i. m. 51–52.; Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 8.

biográfusával, Egervári Ödönnel.⁸³ Az eseményt követően levelezésbe kezdtek egymással, mígnem 1868 novemberében az Akadémia hivatalnok azzal kereste meg az ezredest, hogy szívesen írna könyvet az életéről.⁸⁴ A Schulcz részéről érkező pozitív fogadtatást követően Egervári a veterán szívére kötötte, hogy kezdjen el írni, mert különben nem lesznek meg a szükséges forrásai az életrajz megalkotásához. „*De tudja, hogy kedvetlen vagyok, és csepp kedvem sincs tollhoz fogni, nagyon unalmas az nekem rólam és tetteimről beszélni, és még írni is, jaj!*” – írta november 25-i válaszlevelében Schulcz, akiről sokat elárul, hogy ezen sorok után mondandóját mégiscsak négy hosszú oldalon keresztül folytatta, sőt, a későbbiekben is kifejezetten terjedelmes leveleket írt Egervárinak.⁸⁵

Valószínűleg a levélváltásokban gyakran említett emlékirattörédékei is hasonlóak lehettek, a fennmaradt darabok ugyanis sokszor meglehetősen vontatottak, amiért Schulcz a legapróbb részleteket is fontosnak találta leírni. Jól látszik mindebből, hogy az Egervárral közös munka egy olyan újfajta kihívást jelentett számára, amely komoly és precíz alkotói tevékenységre sarkallta.

Az emlékirat keletkezésének rekonstruálásához komoly segítséget nyújtanak azok a levelek, amelyeket Schulcz írt Egervári Ödönnel. A teljes Egervári-hagyatékban harmincöt Schulcz által írt levél található, számos, az ezredes életére vonatkozó adalékkal, viszont a biográfus által írt üzenetek, valamint a veterán 1868 és 1869 során keletkezett életrajztörédékeinek többsége sajnálatos módon nem maradt fenn. Tudjuk, hogy Schulcz visszakérte ezeket a dokumentumokat Egerváritól,⁸⁶ így aztán valószínűnek tűnik, hogy később saját kezűleg égette el őket halálára készülve még az 1875-ös betegsége idején, számos más személyes iratával egyetemben.⁸⁷

Az ezredes Egervárinak címzett levelei 1867 és 1879 között keletkeztek Garamkövesden, többségében magyar nyelven, de találhatóak köztük németül és franciául íródott példányok is. A változó terjedelmű levelekre többnyire szép íráskép jellemző, a papíron néhol rajzok is felfedezhetők. A mellékletek között az emlékiratokat kiegészítő történetek és egy kézzel rajzolt térkép is található, amely meglehetősen részletgazdag, és a modern kutatások fényében is nagyjából pontosnak nevezhető betekintést nyújt a bodrogkeresztúri ütközetbe.⁸⁸

A levelek döntő többsége, egészen pontosan harminc darab az emlékirattörédékekkel és a könyv kiadásával kapcsolatban keletkezett, legnagyobb részt 1868–69 és 1869–70 fordulóján. Előbbi időszak a kézirat megszületésével, utóbbi pedig magával a kiadással telt. A végül 1870-ben megjelent, *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharcból* című életrajzi mű Egervári Ödön szabadságharccal foglalkozó, forrásértékű munkáinak sorába illeszkedik.⁸⁹

⁸³ Egervári (született: Potemkin) Ödön (1823–1895) egy Sáros vármegyei evangélikus köznemesi családban látta meg a napvilágot. Egerben ugyan gimnáziumot végzett, később mégis vándorszínésznek állt, 1848-ban pedig előbb a nemzetőrséghez, majd a Lehel-huszárezredhez csatlakozott. Utóbbi alakulat kötelékében egészen a hadnagyi rendfokozatig jutott. A szabadságharc után tanítóként és hivatalnokként dolgozott, a Schulczal való megismerkedésekor pedig éppen az Akadémiánál volt állásban, de a későbbiekben a budapesti egyetem könyvtáristjé is volt. Lásd: *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848–49. évi szabadságharcban. II. Bp. 1998. 736.

⁸⁴ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. június 22., MNL OL P 2256. Nr. 29–30., illetve 1868. nov. 12., MNL OL P 2256. Nr. 34.

⁸⁵ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. november 25., MNL OL P 2256. Nr. 35.

⁸⁶ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. december 29., MNL OL P 2256. Nr. 45.

⁸⁷ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1875. május 29., MNL OL P 2256. Nr. 101.

⁸⁸ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. június 22., MNL OL P 2256. Nr. 31.; vö.: *Dér D.*: Az 1848–49-es I. magyar hadtest i. m. 52–55.

⁸⁹ Lásd: *Potemkin Ödön*: Az 1849-iki magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi és temesvári táborozással. Pest 1867.

A megjelenés évét követően az ezredes már csak öt baráti levelet küldött biográfusának, aki nagyrészt pontosan követhette Schulcz visszaemlékezését,⁹⁰ ugyanis az ezredes elégedett volt a mű tartalmával.⁹¹

Szó szerinti egyezéseket meglepő módon nem találtam a könyv és a néhány fennmaradt emlékirat-töredék között, kihagyott részeket viszont igen. Ezek többségében olyan – kissé vontatott – epizódszerű történetek, amelyeket Egervári valószínűleg nem érzett elég fontosnak ahhoz, hogy felhasználásukkal megtörje vagy lelassítsa az elbeszélés menetét. (Ilyen többek között az a forrás is, amelyben Schulcz hosszasan ismerteti, hogyan fedezett fel egy kabátjában megakadt puskagolyót a bodrogkeresztúri győzelmet követően.)⁹²

A két kiadást is megérő könyv megjelenését követően komoly érdeklődést váltott ki, amiben nagy szerepe volt annak, hogy a kiegyezést követő szabadabb légkör újfajta közbeszédet hozott a szabadságharcról, és ezzel párhuzamosan az érdeklődés is megnőtt a téma iránt.⁹³ A korszak kutatói mind a mai napig megbízható forrásként használják a művet elsősorban a felső-tiszai hadműveletek, a kápolnai csata és a Komárom környéki harcok vonatkozásában.⁹⁴

Az emlékirat áttekintését és más visszaemlékezésekkel – például Görgeiével vagy Szinnyei Józsefével – való összevetését követően arra a következtetésre jutottam, hogy egy hiteles forrásról beszélhetünk, amit a legtöbbször más kútfők is igazolnak. Ennek ellenére természetesen nem tekinthetünk el az emlékezés mechanizmusából adódó esetleges hibáktól, amelyek leginkább abban érhetők tetten, hogy a szerző és az ezredes egy-egy sikernek nagyobb jelentőséget tulajdonít a kelleténél, vagy hogy egy-egy dátum, név helytelenül szerepel.

A romantikus történetírás jellegzetes alkotásaként értékelhetjük Egervári művét, amely ennek megfelelően kizárólag Schulcz érdemeiről beszél, illetve negatív képet fest az ezredes ellenlábasairól. Kiváló példa erre a következő részlet: „Bódog rajongó ifjú lelkületét édes ábrándok ringaták, képzeletében tábornokká lőn, a mi idővel teljesült is, mert már a Bodrogkeresztúrnál kivívott csata is valóban azzá tévé őt, a nélkül, hogy azért a debreczeni kormánynál pártfogásért kellett volna könyörögnie, vagy pedig hivatalos kinevezését a Közlöny tudatta volna.”⁹⁵ Ez a romantikus hevület azonban nem jár együtt a történeti hitelesség csorbulásával, hiszen nincs szó tények megmásításáról. Csupán az események értelmezésére nyomja rá valamelyest a bélyegét a korszellem.

Az ezredes Egervárinak címzett, egyre bizalmasabb hangnemben íródott leveleiből egyébként kitűnik, mennyire bántotta, hogy nem lehetett tábornok, illetve hogy a kormányzat nem részesítette őt az általa óhajtott megbecsülésben. Ezt alighanem a környezete felé is kommunikálta, ugyanis barátai gyakran tábornoknak szólították.⁹⁶ Mindezek fényében úgy tűnik, hogy Schulcz Egervári történetírói munkásságán keresztül remélte kivívni a társadalom minél nagyobb utólagos elismerését, hiszen számos olyan dolog nyomasztotta, amelyekkel szemben a társadalmi megbecsülés támaszt jelenthetett volna. Nagyothallása például még ekkor is gyakran mélabússá tette, de vagyontalansága szintén rendkívül rosszul érintette.⁹⁷

Anyagi gondjai ellenére nem vállalt állást, amelynek okára nehéz egyértelmű magyarázatot adni, hiszen tanultságát kihasználva a neoabszolutista berendezkedés éveiben elhelyezkedhetett volna jegyzőként, az olyan veteránokhoz hasonlóan, akik előtt a magasabb hivatalok többsége

⁹⁰ Ettől függetlenül komoly narratológiai különbségre is találhatunk példát a kötetben, amely Görgei Artúr kettős ábrázolásában ütközik ki. A kérdés vizsgálata egy jövőbeli kutatás feladata lesz.

⁹¹ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1870. február 3., MNL OL P 2256. Nr. 82.

⁹² Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1869. december 2., MNL OL P 2256. Nr. 75.

⁹³ Tárca. Szerk. Thaly Kálmán. Századok 4. (1870) 134.

⁹⁴ Lásd pl.: *Dér D.*: Az 1848–49-es I. magyar hadtest i. m.; *Hajagos J.*: Dessewffy Arisztid i. m.; *Bálint Ferenc – Polgár Balázs – Pórszász Anna*: Hadtörténeti régészeti kutatás a komárom–herkálypusztai „ulánus-temető”-ben (2018–2019). Hadtörténelmi Közlemények 133. (2020) 127.

⁹⁵ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.

⁹⁶ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. november 25., MNL OL P 2256. Nr. 35.

⁹⁷ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. június 22., MNL OL P 2256. Nr. 30.

a kiegyezésig alapvetően zárva volt, de tanítóként is kipróbálhatta volna magát, ami szintén gyakori foglalkozás volt az egykori negyvennyolcasok közt. Egy darabig például Egervári is az utóbbi módon próbált meg érvényesülni.⁹⁸ Schulczot feltehetőleg fülbetegsége akadályozta abban, hogy polgári állást vállaljon, de az is lehetséges, hogy egész addigi életében katonaként szolgálva lealacsonyítónak érezte az álláskeresést. Nem lehetetlen továbbá, hogy személyében a passzív ellenállás egyik következetes megvalósítóját tisztelhetjük.

Az ezredes előtt a kiegyezés után nyílhattak volna meg a hivatalok, illetve akár politikai karrierbe is kezdhetett volna mint a szabadságharc országos ismertségű veteránja, egykori honvédegyleti elnök. Éppen ezért annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy pontosan miért nem tudott állást szerezni magának, a kutatás későbbi feladata kell, hogy legyen.

Azt viszont biztosan elmondhatjuk, hogy az ezredesnek anyagi gondjai miatt öccse plébániáján kellett laknia, és ugyan nagyon hálás volt testvérének, Schulcz Bódognak önbecsülésének ez a kiszolgáltatott helyzet egészen biztosan nem tett jót. A megnyugvást a múltban kereső veterán számára éppen ezért rengeteget jelenthetett az, hogy Egervári könyvet írt róla. Ugyan a kiadott művel kapcsolatban volt kritikai észrevétele is –, mivel az őt ábrázoló rajz egyáltalán nem tükrözte a vonásait, és helyette egy fotót szeretett volna a helyén látni –, mégis elégedett, sőt meghatott volt, olyannyira, hogy a szerzőt egy idő után vissza-visszatérően „*magyar Homer*” néven szólította meg leveleiben.⁹⁹

Schulcz a mű kiadását követő években is meglehetősen aktív társasági életet élt, 1875-től kezdve azonban egyre többet betegeskedett.¹⁰⁰ Az ezt követő évtizedről nagyon kevés információval rendelkezünk, de az egyértelműen látszik, hogy az ezredes egyre kevesebbszer hagyta el otthonát, hiszen sem kései leveleiben, sem az egykorú újságcikkekben nem találhatjuk nyomát annak, hogy a korábbi szokásainak megfelelően tett volna egy-egy kisebb utazást a fővárosba vagy valamilyen közeli negyvennyolcas megemlékezés helyszínére. A két ismert kivételt egy 1875-ös ipolysági díszebéd, illetve az 1884. január 14-ei, nyolcvanadik születésnapja jelenti. Utóbbi alkalommal az esztergomi honvédegylet ünnepséget is rendezett tiszteletére a városházán.¹⁰¹

A nyugalmas öregkort még egy 1884-es eset törte meg, amikor Schulcz nevével egy sajnálatos visszaélés történt. A Görgei rehabilitációjával szemben állást foglaló *Függetlenség*ben egy ismeretlen személy a neve mögé bújva nyílt levelet jelentetett meg, amelyben Görgeit árulónak, Klapkát pedig zavart elméjűnek titulálta. Egy gyors levélváltást követően Klapka a *Budapesti Szemle* hasábjain tisztázta a *Függetlenség*nél korábban eredménytelenül tiltakozó veterán feddhetetlenségét.¹⁰² A gyengélkedő ezredes ekkor már életének utolsó hónapjaiban járt. Végül nyolcvanegy éves korában, 1885. március 8-án hunyt el Garamkövesden. Az esztergomi honvédtemetőben, egykori bajtársai között helyezték végső nyugalomra.¹⁰³

9. Összefoglalás

Az életút áttekintését követően megállapíthatjuk, hogy Schulcz a szabadságharc egyik fordulatokban gazdag életutat bejáró tisztje volt, egy a katonai vezetők között nem éppen gyakori egészségügyi problémával. Pályája kezdetén egy köznemesi család ifjú sarjaként jogi végzettségre tett szert, amellyel édesapja és nagybátyja nyomdokain haladva könnyedén elkezdhetette volna hivatalnoki, ügyvédi vagy akár bírói pályafutását is, ő viszont a tiszti hivatást választotta. A császári-királyi hadseregben szorgalmas önképzésének is köszönhetően lassan

⁹⁸ Bona G.: Hadnagyok és főhadnagyok i. m. 736.

⁹⁹ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1870. február 3., MNL OL P 2256. Nr. 82., illetve 1869. november 12., MNL OL P 2256. Nr. 66.

¹⁰⁰ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1875. május 29., MNL OL P 2256. Nr. 101.

¹⁰¹ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1879. július 12., MNL OL P 2256. Nr. 106.; Batori Schultz Bódognak honvédtábornok... Vasárnapi Újság, 1884. január 20. 44.

¹⁰² Klapka György: A Budapesti Szemle szerkesztőjének. Budapesti Szemle 40. (1884) 336.

¹⁰³ Batori Sulcz Bódognak... Vasárnapi Újság, 1885. március 15. 181.

elkezdte magát felküzdeni a ranglétrán. Nagyothallása azonban 1844-től komolyan akadályozta pályáját, így az 1848-as milánói forradalmat követően, élete nagy lehetőségének kapujában kis híján derékba tört a karrierje.

A megszülető honvédsereg újra lehetővé tette, hogy katonatisztként érvényesüljön, és ezt Schulcz ki is használta. Más tisztársaihoz hasonlóan látványosan felgyorsult a karrierje, rengeteg baráttra lelt a szabadságharc táborában, sőt országos ismertségre tett szert, amelyet aztán az 1870-ben kiadott emlékirattal tetőzött be.

Az 1848–49-es szerepvállalásánál maradvá érdemes arról is megemlékeznünk, hogy az ezredes vakmerősége ellenére is megbízható csapatparancsnoknak bizonyult. Védekezéskor személyes példamutatásával motivált csapatai szilárdan tartották pozíciójukat, támadáskor pedig katonáit tűzön-vízen keresztülvezette. Olyan fegyelmet tartott, hogy hátráláskor jellemzően az ő honvédei fedezték a visszavonulókat. Mindez abból fakadt, hogy Schulcz rendkívül gyakorlatias katona volt, aki gyors ítélőképessége, bátorsága és remek taktikai érzéke miatt tűnt ki bajtársai közül, mindehhez pedig egy egészen markáns, de egyúttal rokonszenves személyiség is párosult, ami nagyban megkönnyítette érvényesülését mind katonái, mind tisztársai körében.¹⁰⁴ A vezérőrnagyi rendfokozathoz ennek ellenére sem kellő képzettséggel, sem elegendő stratégiai érzékkel nem rendelkezett, sőt nagyothallása sem segítette abban, hogy megszerezze a tábornoki előléptetését. Mindezek fényében azt kell mondanunk tehát, hogy jóformán teljes mértékben sikerült a számára a szabadságharc által megadatott lehetőségeket kihasználnia.

A neoabszolutizmus rendszerében Schulcz kitartott a szabadságharc eszméje és Kossuth mellett, szerepet vállalt az 1850-es évek elején szerveződő függetlenségi mozgalmakban, a letartóztatásai, valamint a Makk-szervezkedés felszámolását követő újabb súlyos megtorlás azonban eltántorították az aktív fellépéstől, így 1861-ig, a honvédegyletek megalakulásáig visszavonultan élt. Ekkor visszatért a közélet porondjára, hiszen két honvédegylet vezetését is elvállalta, azonban az országgyűlés berekesztése és az egyletek felszámolása komoly csalódásként érte, ami végleg eltávolította őt a közügyekben való részvételtől, sőt elkötelezett negyvenkilencesként Schulcz a kiegyezés kezdeti éveiben meglehetősen szkeptikus maradt, ami abban is megnyilvánult, hogy a Makk-szervezkedésben betöltött szerepéről egyáltalán nem mert beszélni.

1867-et követően emlékiratai kiadása révén hozzájárult egy olyan munka megszületéséhez, amely a mai napig a szabadságharc történetének egyik értékes primer forrása, állást azonban nem vállalt, holott múltjából kifolyólag nyitva állhatott volna előtte a vármegyei vagy akár az országos politikai pálya is. Visszavonultságához nagyothallása és kora mellett feltehetőleg a kiegyezés rendszerének létrejötte is hozzájárult, hiszen ő mindvégig kitartott Kossuth mellett. Bár bajtársi kapcsolatai 1867 után is megmaradtak, az egykor együtt harcoló honvédek szétszóródtak a politikai palettán, és különböző pártokhoz csatlakoztak, amivel Schulcz valószínűleg nem tudott azonosulni. Ezért is történhetett, hogy az egykori honvédtisztek jelentős részével ellentétben szép lassan a közélet külső szemlélőjévé vált. Ezen kérdés beható vizsgálatával egy jövőbeni kutatás során kívánok foglalkozni.

Schulcz Bódog katonai előmenetele	
rendfokozat	az előléptetés időpontja
a cs. kir. hadseregben	
kadét	1824. március 1.
őrmester	1829. március 1.
zászlós	1831. február 1.

¹⁰⁴ Gróf Leiningen-Westerburg Károly i. m. 163.

hadnagy	1832. január 1.
főhadnagy	1840. július 16.
a honvédseregben	
százados	1848. október 10.
őrnagy	1848. december 4.
alezredes	1849. április 18.
ezredes	1849. augusztus 8.

1. melléklet

Schulz Bódog katonai előmenetele